

Grzegorz Leszczyński

"Prova e difesa nel processo di nullità del matrimonio canonico. Temi controversi", Manuel Jesús Arroba Conde, Roma 2008 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 51/3-4, 422-425

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

głowie w odniesieniu do skutków wniesienia rekursu, szczególnie skutku zawieszającego, oraz naprawienia szkód wynikłych z nielegalnego lub szkodliwego aktu administracyjnego. Warto też zauważyć, że autorzy poświęcili osobny podrozdział zagadnieniu rekursu wniesionego i rozpatrywanego przez dykasterię Kurii rzymskiej, choć trzeba przyznać, że w tym podrozdziale nie uniknęli niepotrzebnych powtórzeń w odniesieniu do omawianej wcześniej procedury rekursu hierarchicznego. Sam podrozdział jest jednak wartościowy i rzetelnie opracowany. Podobną opinię należy wyrazić o omówionej w ostatnim rozdziale pozycji kwestii procedury sądowno-administracyjnej. Jego struktura jest podobna do poprzedniego rozdziału i zakłada najpierw omówienie przedmiotu, podmiotu, motywu rekursu, a następnie samej procedury w jej poszczególnych fazach, tj. przed Kongresem Sygnatury Apostolskiej, jak i Kolegium Kardynałów. Brakuje moim zdaniem podsumowania, zwłaszcza w odniesieniu do skutków decyzji Sygnatury Apostolskiej, w tym dotyczących naprawienia szkody, o czym wyraźnie mówi art. 123 § 2 Konstytucji apostołskiej *Pastor Bonus* Jana Pawła II.

Mając na uwadze niezwykłą rzetelność wykładu dokonaną przez autorów, jak i zasób przepisów ułożonych w sposób jasny i precyzyjny, a ponadto praktyczny wymiar zamieszczonych w pozycji kwestii należy uznać, iż pozycja ta wydaje się być istotna nie tylko dla studentów prawa kanonicznego, jak i naukowców podejmujących w swoich badaniach kwestie dotyczące kościelnego prawa administracyjnego. Pozycja ta stanowi również wartościowe kompendium wiedzy dotyczącej kościelnego prawa administracyjnego dla tych, którzy współtworzą administrację Kościoła, a przez swoją działalność mają wpływ na jej funkcjonowanie. Pomimo wskazanych nielicznych uwag opracowanie jest niezwykle rzetelnym i ciekawym studium dotyczącym istotnej dla prawa kanonicznego dziedziny.

ks. Grzegorz Leszczyński

Manuel Jesús Arroba Conde, *Prova e difesa nel processo di nullità del matrimonio canonico. Temi controversi*, Eupress, Lugano 2008, ss. 200.

Najnowsza pozycja książkowa Manuela Arroba Conde jest oryginalnym studium dotyczącym relacji zachodzących między prawem przedstawiania dowodów w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego a prawem do obrony. Jak zauważa autor we wstępie tematyka dotycząca prawa do obrony jest tematyką niezwykle ważną, niemniej unormowaną niezwykle wąsko zarówno w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. jak i w wydanej w roku 2005 Instrukcji

Dignitas connubii. Co więcej zawarte w obu dokumentach przepisy pozostawiają wiele możliwości interpretacyjnych, nierzadko stając się podstawą odmiennych poglądów autorów. Właśnie te zagadnienia, które w temacie prawa do obrony stają się przedmiotem odmiennych interpretacji stały się szczególnym punktem zainteresowania autora.

Na recenzowane opracowanie składają się wstęp oraz pięć rozdziałów. Autor nie kończy swojego opracowania zakończeniem czy też jakimś podsumowaniem, co z pewnością zubaża przejrzystość opracowania i nie pozwala czytelnikowi w syntetyczny sposób poznać wniosków, do jakich autor dochodzi. Opracowanie nie zawiera też żadnego wykazu bibliograficznego, choć z tekstu opracowania wynika, że autor w sposób rzetelny odwołuje się w przypisach do licznych tekstów źródłowych i pozycji różnych autorów. Wstęp wystarczająco zapoznaje czytelnika z celem badawczym i zagadnieniami, które mają być przedmiotem analizy, natomiast brak w nim określenia metody badawczej. Poszczególne rozdziały odpowiadają tematowi opracowania, są spójne i poprawne metodologiczne. Mankamentem opracowania jest moim zdaniem brak wniosków końcowych w niektórych rozdziałach, zwłaszcza że z niezrozumiałych względów autor dokonuje krótkiego podsumowania w rozdziale I i III, nie czyni natomiast tego w rozdziałach II, IV i V.

Rozdział I zatytułowany *Vinculi tra diritto di difesa e diritto probatorio (Związki prawa do obrony z prawem dowodzenia)* stanowi punkt wyjścia dla dalszych rozważań, gdyż autor podejmuje w nim ogólne zagadnienie dotyczące zarówno rozumienia prawa do obrony, jak i prawa dowodzenia. Dziwi nieco, iż punktem wyjścia dla podjętej tematyki nie stało się zagadnienie fundamentu prawa do obrony, zwłaszcza tak mocno obecne z przemówieniu Ojca Świętego Jana Pawła II do Roty Rzymskiej z roku 1989. Autor zdaje się koncentrować na normie kodeksowej zawartej w kan. 1620, 7 KPK z 1983 r. zestawiając ją z innymi normami szczególnie w odniesieniu do nieważności wyroku. Interesujące natomiast są rozważania autora dotyczące dowolności interpretacyjnej przepisu kan. 1620, 7 KPK, w których wyraża on opinię, że zachowanie integralności prawa do obrony jest podstawowym prawem procesowym służącym przede wszystkim odkryciu prawdy o danym małżeństwie. W tym względzie autor jednoznacznie odrzuca opinie innych autorów, którzy twierdzą, że tylko bezpośrednia i jasno wyrażona odmowa prawa do obrony może być podstawą uznania wyrok za nieważny, w oparciu o normę kan. 1620, 7 KPK. W dalszej części rozdziału I autor koncentruje się na prawie stron procesowych do proponowania środków dowodowych w trakcie trwania procesu. Prawo to zdaniem autora służy przede wszystkim osiągnięciu jedności między prawdą procesową i prawdą rzeczywistą. W tym względzie autor przedstawia również granice prawa dowodzenia określone zarówno w Kodeksie Prawa Kanonicznego, jak i instrukcji *Dignitas connubii*.

Rozdział II zatytułowany *La metodologia della prova (Metodologia dowodu)* jest analizą przepisów dotyczących proponowania i przedstawienia różnych środków dowodowych w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa w kontekście ich wartości dowodowej. Autor zatem najpierw porusza kwestię zasady wolności w odniesieniu do przedstawienia przez strony poszczególnych środków dowodowych, by następnie podjąć kwestię oceny tychże środków dowodowych przez sędziego. Najciekawszy moim zdaniem jest fragment rozdziału II dotyczący relacji zachodzących między przedstawieniem i oceną dowodów. W tym względzie autor proponuje jako punkt odniesienia racjonalność poszczególnych środków dowodowych w zestawieniu z konkretnymi faktami, które w nich są zawarte. W ostatniej części rozdziału II autor przedstawia instytucjonalne środki służące zagwarantowaniu prawa dowodowego koncentrując się na dwóch aspektach tej kwestii, a mianowicie na roli obrońcy węzła małżeńskiego w fazie dowodzenia oraz na roli sędziego w odniesieniu do przeprowadzenia przesłuchania stron i świadków.

Rozdział III opracowania nosi tytuł *La centralità delle dichiarazioni delle parti (Centralny charakter oświadczeń stron)*. Rozdział ten moim zdaniem jest bezpośrednim nawiązaniem z sensie stawianych tez do najbardziej znanego dzieła autora, jakim jest pozycja *Diritto processuale canonico*, które skądinąd doczekało się już pięciu wydań. Autor jednoznacznie stawia tezę, iż oświadczenia stron są najważniejszym środkiem dowodowym w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Wynika to nie tylko z umiejscowienia przez Prawodawcę tego środka dowodowego na pierwszym miejscu spośród wszystkich innych wskazanych przez Kodeks Prawa Kanonicznego, ale przede wszystkim ze względu na znajomość bezpośrednią faktów, o których wiedzieć i zeznawać mogą tak naprawdę jedynie strony. Autor zatem w swoich rozważaniach podejmuje kwestie ważne, takie jak wartość dowodowa poszczególnych oświadczeń stron, w szczególności zaś wartość dowodu pełnego w odniesieniu do przyznania się sądowego. W tej ostatniej kwestii dokonuje interpretacji terminu *inne elementy* użytego w Kodeksie uznając za takie przede wszystkim okoliczności i fakty ujawnione chociażby w zeznaniach świadków. Bardzo ciekawa moim zdaniem jest również podjęta przez autora próba interpretacji terminu *semper* użytego w kan. 1530 KPK w odniesieniu do możliwości przedstawiania dowodów w każdym etapie postępowania, a zatem nie tylko w fazie dowodowej. Ciekawa jest też propozycja autora, aby publikacja przynajmniej oświadczeń stron mogła być dokonywana w trakcie postępowania dowodowego, co jego zdaniem umożliwiłoby uzupełnienie materiału dowodowego przez drugą stronę, a tym samym przyczyniło się do głębszego i bardziej rzetelnego poznania prawdy o danym małżeństwie.

W rozdziale IV zatytułowanym *La perizia psichica e il voto peritale sugli atti (Opinia biegłego i jego votum dokonane na podstawie akt)*, autor przedstawia rzetelną

analizę przepisów dotyczących roli biegłego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Podejmuje zatem kwestię natury dowodowej opinii biegłego, poszczególnych jej elementów, wyznaczenia biegłego przez sędziego. W tym względzie omawiana jest oczywiście relacja zachodząca między opinią proponowaną przez biegłego, a jej wartością dowodową w ocenie sędziego oraz poszczególne rodzaje opinii biegłego z uwzględnieniem podziału na opinie sądowe i pozasądowe oraz te dokonane na podstawie akt sprawy. Interesujące jest dokonane przez autora zestawienie wyroków rotalnych wydanych w oparciu o opinię biegłego dokonaną na podstawie akt. Interesujący jest wniosek autora, iż taka opinia, o ile nie było możliwe sporządzenie jej w oparciu o bezpośrednią rozmowę i badanie strony, ma określoną wartość i nie może być podstawą zakwestionowania sprawiedliwego wyroku.

Rozdział V nosi tytuł *Aspettative delle parti e diniego del diritto di difesa (Oczekiwanie stron i odmowa prawa do obrony)*. Z oczywistych racji Autor w tym rozdziale koncentruje się na dwóch kwestiach istotnych. Przede wszystkim dokonuje jasnego rozróżnienia między oczekiwaniami stron, które oczekują stwierdzenia nieważności ich małżeństwa, a władzą sędziego dokonania rzetelnej oceny środków dowodowych i wydania wyroku w oparciu o pewność moralną. Autor ponadto w sposób niezwykle syntetyczny przedstawia sposoby realizacji i środki zagwarantowania stronom prawa do obrony w poszczególnych etapach procesu. W tym względzie analizuje zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego i w instrukcji *Dignitas connubii* przepisy gwarantujące zachowania prawa do obrony dokonując rozróżnienia między trzema fazami procesu, a mianowicie fazą wstępną, dowodową oraz decyzyjną. Ciekawe moim zdaniem jest ukazanie w końcowej części rozdziału V przykładów odmowy prawa do obrony, w oparciu o wyroki Roty Rzymskiej. W tym względzie autor pokazuje konkretne przykłady odmowy prawa do obrony, dotyczące chociażby braku publikacji akt czy wyroku lub niedochowania terminów w odniesieniu do złożenia apelacji.

Mając na uwadze niezwykle zwięzłość wykładu dokonaną przez autora, jak i sposób przepisów ułożonych w sposób jasny i precyzyjny, a ponadto praktyczny wymiar zamieszczonych w pozycji Manuela Jesús Arroba Conde kwestii należy uznać, iż pozycja ta wydaje się być istotna nie tylko dla pracowników kościelnego sądownictwa, ale również dla naukowców podejmujących w swoich badaniach kwestie dotyczące kościelnego prawa procesowego. Pomimo wskazanych z subiektywnego punktu widzenia mankamentów opracowanie jest niezwykle rzetelnym i ciekawym studium dotyczącym jednej z fundamentalnych kwestii procesowych, jaką jest prawo do obrony w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa.